

Elvina BAUŽAITĖ

MINTIES LAISVĖS MANIFESTACIJA

POKALBIS SU NACIONALINĖS DAILĖS GALERIJOS KURATORE EGLE MIKALAJŪNE

Pokalbyje su Nacionalinės dailės galerijos kuratore Egle MIKALAJŪNE kultūros straipsnių publicistė Elvina BAUŽAITĖ aiškinasi šiuolaikinio žmogaus ir meno santykį. Ką ir kaip menas reiškia, kokios jo vertės ir vertinimai (post)postmodernizmo pliuralistinėje gyvenimo tikrovėje, kuri, pasirodo, reikalauja atsisakyti skirčių tarp meno ir žmogiškosios buities kontekstų. Vienas laukas dengia kitą, susilieja, sudarydami minties ir pajautos nuolatinės apytakos ratą.

Straipsnis – daugialypė meno refleksija, siekiant užčiuopti šiuolaikinį meno ir suvokėjo santykį, aiškintis, kas menas yra šiandien. Galima betarpiškai dalytis subjektyviomis patirtimis, pajautomis, tačiau toks pokalbis lieka būtiškai asmeninio pašnekėsio lygmenyje. Norint pagrįsčiau samprotauti, pretenduoti į daugiaklodį gelminį mąstymą, telkiamasi meno teorija, filosofija. Teorijos lauko žinios – menininkų ir meno teoretikų, filosofų ištartys – suponuoja pokalbiui temas, inspiruoja klausimus. Postmodernioje ar jau postpostmodernioje realybėje požiūrių, nuomonių pliuralumas – neabejotinas, kaip ir laisvės reflektuoti, teigti vertę – visuotinai pripažintina ir neginčytina; tad straipsniu nesiekiamo pateikti vienintelio galimo atsakymo, tiesiog *einama sutikti meno drauge su Nacionalinės dailės galerijos kuratore Egle Mikalajūne.*

MENAS – KAS?

ELVINA BAUŽAITĖ. Friedrichas Nietzsche teigė: „Menas egzistuoja tam, kad mes nežūtume nuo tiesos“¹. O Pablas Picasas meną aiškino (si) taip: „Menas – tai melas, kuris padeda suvokti tiesą“². Viena vertus, menas tarsi leidžia pabėgti nuo gyvenimo tiesos, pamatyti gražesnę pasaulį; kita vertus, pajutę norą – kartais tiesiog nenumaldomą būtinybę – atsitolinti, atsiplėšti nuo pernelyg žiaurios tikrovės, meno potyriuose pamatome, neretai dar akivaizdžiau – kitoje šviesoje išvystame ydas, žaizdas, bet drauge ir norimo pasaulio galimybes, kurias įmanoma ne tiesiogiai perkelti, tačiau įgyti pasitelkus vieną kitą niuansą. Taip manyti siūlo meno kuratorius Nicolas Bourriaud, teigiantis, jog „menas yra intervencija“. Menotyrininkas, remdamasis Alaino Badiou mintimis, gretino filosofines ir menines praktikas: „Filosofija keičia pasaulį, nes transformuoja save. Tai, ką jūs atliekate filosofijoje, keičia pasaulį. Tas pat galioja ir meniui. Dirbdami ties tuo, kas yra menas, keičiame pasaulį netiesiogiai. Tai kitokia galimybė“. Būtent galimybę keisti Bourriaud įvardijo aukščiausiu politiniu meno uždaviniu. Šių minčių kontekste, Jūsų nuomone, menas šiandienos žmogui (galvojant plačiąja prasme, taip pat konkretinant – lietuviui), dabarties visuomenei – kas? Kokia jo reikšmė, funkcija (-os)?

A MANIFESTATION OF FREEDOM OF THOUGHT

The publicist Elvina BAUŽAITĖ clarifies the relationship between contemporary art and man in her interview with EGLĖ MIKALAJŪNĖ, a curator at the National Gallery of Art. What, and how, is art? What are its values and assessments in the (post) postmodern pluralistic reality of life, which appears to require us to force a rift between art and human domestic contexts? One field is overlapped by the other, forming a permanent circuit of thought and sense.

EGLĖ MIKALAJŪNĖ. Tai labai platus ir tikrai provokuojantis klausimas meno profesionalui. Pamenu prieš kelerius metus vykusį seminarą, kuriame dalyvavo meno istorikai, kritikai, studentai. Viena jų, filosofijos doktorantė, paklausė: „Kas, Jūsų nuomone, yra menas?“ – ir visi pašnekovai labai sutriko, viena kritikė netgi apskritai atsisakė į klausimą atsakyti. Aš manau, jog klausimai, keliantys iššūkius, yra gerai. Kas man asmeniškai yra menas?.. Pirmoji mintis – ta, kad, visų pirma, aš dirbu Nacionalinėje dailės galerijoje, o kai dirbi meno institucijoje, susiduri su ribotu žmonių ratu. Turiu omenyje ne tik galerijos darbuotojus, bet ir auditoriją – žmones, kurie ateina. Tačiau yra masė žmonių, kurie neina ne tik į Nacionalinę dailės galeriją, bet ir apskritai į jokią galeriją.

Todėl, mano galva, pirmiausia kalbėti reikėtų apie meną viešose erdvėse, tai suponuoja ir diskusijos dėl Basanavičiaus, Vyčio Lukiškių aikštėje, kurias vertėtų apmąstyti. Spaudoje nušviečiama labai paprastai. Yra grupė žmonių, kurie iškelia idėją, jog turi būti Vytis, realistinis ir t. t.; ir yra kita žmonių grupė, tiesiog pasirašanti peticiją už laisvą aikštę „be stabų“.

Aš pati, žinoma, priklausyčiau antrajai grupei, bet, manau, būtų per paprasta vien kartoti tą poziciją, kurią išreiškiame mes. Yra svarbu galvoti, kodėl žmonės nori matyti realistinį Vytį, kodėl jiems to dar reikia. Pasirašiusiųjų pozicija, kad ir taip tų vadinamųjų stabų yra daug – turim ir Kudirką, ir Mindaugą, ir Gediminą, kurie galbūt ir ne realistiniai, bet šiai srovei artimos figūros. Tačiau yra ir ta kita pusė, kuriai reikia to realistinio Vyčio, – tad ką jis jiems reiškia? Man jis apskritai gali pasirodyti net nemenas, nes neįneša naujų formų, žvelgiant nuo XX a. pradžios. O jiems tai vis dar yra svarbu, vis dar kažką reiškia, vis dar atliepia tam tikrus jų lūkesčius. Šiuo atveju menas jiems yra objektas, kuris išpildo jiems trūkstamų, nerealizuotų dalykų viltis. Galbūt jiems atrodo, kad per tuos 27-erius nepriklausomybės metus sovietmetis, prieš kurį jie kovojo, vis dar yra nenugalėtas ir todėl teberekia kelti Vytį, kad būtų nugalėta.

Šiuo požiūriu galbūt jų ir mūsų nuomonėse yra bendrų, savotiškai sutampančių taškų – mums reikia laisvos aikštės

kaip laisvo mąstymo paraiškos – antitezės sovietiniam paveldui. Kita vertus, manau, kad jeigu jie turi lūkesčių, kurie yra labai aiškiai apibrėžti, – Vytis tradicinių meninių formų, – negali sakyti, kad ir kitos pozicijos atstovai neturi lūkesčių. Horizontalumas, laisvė kaip vertybė, aikštė be stabų – tai irgi yra lūkesčiai.

Man asmeniškai atrodo, jog, mąstant apie šią situaciją, taip pat labai svarbu pasakyti, kad žmogui, kalbančiam apie meną, menas yra tai, kas atliepia jo daugiau mažiau išsakytus lūkesčius. Jie gali būti konkrečiai ir neapibrėžti, gali glūdėti pasąmonėje net mums patiems nežinomi, kol nepamatysime meno kūrinio, atliepsiančio tuos mūsų vidinius lūkesčius.

Todėl net ir tokių objektų, kaip tas realistinis Vytis, nereikėtų taip paprastai nuvertinti. Yra apie ką mąstyti – kodėl tai žmonių grupei jis reikšmingas, kas yra bendro tarp jų ir mūsų lūkesčių?

Tokios mintys kyla galvojant apie dabarties aktualijas.

MENO VERTĖS, VERTINIMAI IR ŽENKLAI

Veikiausiai meno kaip reiškinių, jo esaties suvokimo dilemų išvengti neįmanoma. Teorijos šiuo atveju siūlo keletą galimybių³: objektyvizmas, įsigalėjęs Antikoje ir tvirtai dominavęs apie du tūkstančius metų, grožį laiko absoliučia ir nekintama savybe, kuri nepriklauso nuo suvokėjo, jo sąmonės (vertybių sistemos, nuostatų, skonio, idealų, realaus ar galimo reagavimo); reliacionizme estetiškumas nėra daiktų savaiminė savybė, jis egzistuoja kaip galimybė suvokėjui daryti tam tikrą poveikį, kelti estetinę pajautą; tarpinė teorija, vadinama objektyviuoju reliatyvizmu, pagrįsta įsitikinimu, kad vertybinis sprendinys kalba apie objektą, o ne apie patyrėją, tačiau vertybė nėra duotis, ji susijusi su patyrimu. Estetinė vertybė – nei absoliuti savybė, nei tiesioginis jausmas, tai potencialumas, galia sukelti estetinės vertės potyrį. Kaip manote, kuri teorija postmoderniame pasaulyje dominuoja? Kuri jų atliepia daugelio šiandienos žmonių poziciją, susitikimo su menu pobūdį? Jums asmeniškai – kuri priimtinausia?

Visų pirma: realiatyvumas, kurį pasiūlė postmoderni mintis, irgi yra tam tikri spąstai. Gal ne tiek šiuolaikiniame mene, bet šiuolaikinė „juodoji“ propaganda remiasi ta idėja, kad šiuolaikiniame pasaulyje viskas yra subjektyvu, kad visa žiniasklaida yra subjektyvi, o kadangi jau visa žiniasklaida subjektyvi, tai propaganda, kuri sąmoningai užsiima melo sklaida, tiesiog sako: „Mes esame tokie kaip visi kiti. Kaip ir jie, mes – realiatyvūs, bet turim savo nuomonę, kurią galim reikšti, taip įsiliedami į tą pliuralistinį pasaulį, kuriame daug visokių nuomonių“. Šiuo atveju tai lemia nelabai pozityvią postmodernistinės minties interpretaciją.

Galvojant apie meną, man, kaip žmogui, visų pirma priimtina mintis, kad visokios interpretacijos yra įdomios ir vertingos. Tik vertinčiau galbūt ne pagal tai, kiek jos adekvачios objektui, bet kiek išplėtojamos. Net ir paprastas, tarkim, grubus pasakymas, „tai yra šūdas“, mąstant paties žmogaus perspektyva, kodėl jis taip sako, žiūrint plačiau, kodėl jis taip vertina, suvokiant, jog turbūt ne be reikalo, tampa sociologiniu tyrimu. Tai išauga į savotišką mąstymo grandinę, mes – vertintojai – vertiname to žmogaus vertinimą, o vėliau vertintojų vertinimas yra vertinamas... Tad, vienaip ar ki-

Eglė Mikalajūnė. Remigijaus ŠČERBAUSKO nuotrauka

taip, bet kuri nuomonė yra įdomi. Tik jeigu ji išsakoma labai minimaliai: „Tai yra blogai“ – tada jau to antrojo vertintojo užduotis – bandyti išplėsti kontekstą, kodėl tas žmogus taip sako apie tam tikrą kūrinį ir kokiai sistemai priklauso tas žmogus, kaip ir vertinantysis. Jeigu pats žmogus daugiau išplėtoja mintį apie savo poziciją, tada jo asmeninis indėlis didesnis. Tačiau net ir visiškai siauros, lyg ir neįdomios pozicijos savaip dalyvauja visame kontekste, ir apie jas reikia mąstyti ir kalbėti.

Kai dirbi muziejuje, turbūt labai paprasta: jeigu kūrinys yra saugykloje, bet neeksponuojamas, tai jis praktiškai kaip ir neegzistuoja, arba jeigu jis yra saugykloje, tačiau neįtrauktas į katalogą, saugotojo pamirštas, tai jo tarsi ir nėra.

Aš sutinku su klausimo mintimi apie objektyvųjį realiatyvumą. Žinoma, kūrinys pats savaime nėra tuščia vieta. Jeigu taip būtų, žmonės visą laiką šnekėtų tą patį, nesvarbu apie ką. Aišku, kartais būna taip, kad žiūrovas apie tris skirtingus kūrinius pasako tą pačią frazę.

Kūrinys yra atspirties taškas. Tik noriu pabrėžti, jog apie kiekvieną interpretaciją verta mąstyti, nes kiekvienu atveju yra kontaktas, ką nors sakantis. Tame kontakte, kuriame dalyvauja, veikia vertintojas ir objektas, iš tiesų ir atsiranda meno kūrinys. Gal net ne kontakte, o kontaktų – daugybės žmonių, vertintojų pasisakymų, suvokimų, vertinimų – visumoje, tam tikrose sankirtose...

Skoniai keičiasi, skirtingų kartų žmonės, net žinovai nesutaria įvairiais meno aspektais – aiškinimas, interpretacija, vertė (!). Picasso žodžiai⁴: „Geras skonis! Koks tai pigus dalykas. Skonis atitraukia mus nuo kūrybingumo“. Mintis suponuoja: meno pajautos, suvokimo mokytis nereikia, išugdytas skonis – tiesiog ribojantys standartai, neleidžiantys pajauti, priimti meno, kuris „neturi atspindėti vyraujančių grožio kanonų, bet turi išjudinti tokią vietą mūsų galvoje, kurioje neegzistuoja jokios taisyklės“. Jūsų nuomone, išlavintas skonis – šiandienės mados dogmos, konservatyvių, laiko patikrintų meno žinovų minčių sankaupa ar asmens (prigimtinė)

Pakui Hardware (Ugnius GELGUDA ir Neringa ČERNIAUSKAITĖ), Dvejojanti ranka, 2017. Industrinis ABB IRB 2600 robotas, transportavimo dėžės, UV spauda ant silikono, vaizdai iš NASA skaitmeninio archyvo, PVC plastikas, silikoninės gumos diržai, betonai, nerūdijantis plienas. Autorių nuosavybė. Paroda „Miesto gamta: pradedant Vilniumi“ Nacionalinėje dailės galerijoje. Fotografas – Andrej VASILENKO

savybė jausti, besiskleidžianti meno patirčių daugyje? Ar meno – tiek kūrybos, tiek patyrimo požiūriu – reikia mokytis, galima išmokti? Ar išmokstama?

Tai smagus klausimas, į kurį žvelgiu iš labai asmeninės perspektyvos, nes esu žmogus, „perjęs“ visokias mokyklas: vaikystėje – dailės mokykla, vėliau studijos dailės akademijoje. Be abejo, sukaupdamas daugiau žinių, įgyji platesnį kontekstą ir galbūt matai daugiau gijų. Tarkim, žiūrėdamas filmą, pastebi nuorodas į vieną kūrinį, į antrą, į trečią. Turėdamas platesnį kontekstą turi platesnę interpretacijų erdvę ir gali pastebėti, atrasti daug daugiau sąsajų. Bet, kita vertus, yra ir ne tokia džiuginanti pusė – kuo daugiau realiai žinai, tuo mažiau tikimybės – galbūt (!) – tave nustebinti. Jeigu esi studentas, kuris pirmą kartą gyvenime nuvažiuoji į Paryžių, Luvrą ir pamatai XVII ar XX amžių meistrų tapybą, tau didžiulis įspūdis, nes iki šiol neregėjai tokio lygio estetikos, ir tave tai sukrečia. Bet kai po to matai vienam muziejui, antram ir trečiam – tu jau žinai, ko tikėtis iš, tarkim, Caravaggio... Ir tai nereiškia, jog tas kūrinys tapo blogesnis, tiesiog tu tapai žinovu, tai tau nebėra nauja ir nestebina. Įgydamas daugiau žinių, tarsi gauni daugiau galimybių atrasti sąsajas, bet ilgainiui, bent jau man asmeniškai, mažėja netikėtumų.

Žinoma, yra ir kita pusė. Atsimindama save pirmaisiais studijų metais, prisimenu tokį maksimalizmą. Įvertini kūrinį, kuris tave pribloškia. O bėgant laikui, vis mažiau kūrinį tave apstulbina, tada imi ir susidomi kitais, ne taip pribloškiančiais, bet nudžiuginančiais nedidelėmis, kitur neaptiktomis gijomis. Paradoksaliai atmeti mažiau darbų. Galbūt šitas kūrinys nelabai įdomus, ne itin pribloškiantis, taip, bet jame yra tave užkabinanti gija.

Manau, šis kismas yra įdomus. Viena vertus, lyg ir mažėja tų didelių susižavėjimų, bet, kita vertus, atrandi daugiau detalių ir patiri didesnį malonumą su tais kūriniais, kurie anksčiau tavęs gal nebūtų sudominę, sakykum: „Ai, čia toks vienas iš daugelio...“

Francesca Ferrarini, meno patarėja ir kuratorė iš Italijos, bendradarbiaujanti su nevalstybiniu meno fondu „Lewben Art Foundation“ Lietuvoje, padedanti pildyti jo tarptautinę kūrinų kolekcijos dalį, dirba ir su privačiais kolekcininkais. Remdamasi profesine patirtimi, meno ekspertė išskyrė du pagrindinius kolekcininkų tipus⁵. „Pirmasis – tai žmonės, norintys gražių, vertingų namų, turintys daug pinigų, planuojantys įsigyti gerų ir, sakykime, saugių meno kūrinių, kuriuos ateityje būtų nesunku parduoti. Menas nebūtinai yra jų pomėgis ir domėjimosi objektas. <...> kai kurie tiesiog nenori pasirodyti neišmanėliais, kai į svečius ateina menu besidomintys svečiai. <...> Antrasis tipas – tai meno gerbėjai ir išmanytojai, dažnai turintys jau kelių dešimčių metų kolekcionavimo patirtį.“ Kaip manote, lietuviai meno gerbėjai yra išmanytojai ar vis dėlto parodos lankomos, meno kūriniai įsigijami labiau dėl (tariamo) prestižo, tad šie tėra pirkėjai, labiau priskirtini prie (turtingų) neišmanėlių.

Pati su meno rinka susiduriu labai fragmentiškai, – nors yra tekę dirbti su žmonėmis iš šio lauko, – tad sunku aprėpti visumą; bet iš to, kiek matau, man regisi, jog tikrai yra kolekcininkų, meną remiančių žmonių, kurie iš tiesų juo susidomėję. Tas pats *Artnews.lt*, inicijuotas Boriso Symulevičiaus, taigi verslininko, pasikvietusio Neringą Černiauskaitę būti redaktore; ar, tarkim, Danguolė Butkienė – viena Modernaus meno centro steigėjų, kuri lankė mano paskaitas kaip laisva klausytoja, tikrai ne dėl pažymos. Taigi išties yra verslininkų, kurie domisi menu, o ne tik galvoja apie jį kaip apie investiciją. Kita vertus, nežinau, ar net ir tas verslininkas, galvojantis apie investiciją, visai atsitiktinai prie meno prieina. Man atrodo, kolekcionuoti meną yra gana didelė avantiūra, nes ši rinka vis dėlto sunkokai prognozuojama.

Kalbantis apie meno kolekcionavimą, minėtina Vilniaus galerijoje „Arka“ (2015) vykusioje parodoje „Salvador Dali ir Pablo Picasso“, kurioje eksponuoti šių dviejų menininkų skulptūros, keramikos, grafikos darbai. Jaroslavo Šadrino sukaupta Dali ir Picasso kūrybos kolekcija – daugiaekspozicijausiausia pasaulyje. Tačiau LRT laidoje „Naktinis ekspresas“ Šadrinas prisipažino⁶: jam meno rinkinys – finansinė investicija.

Menotyrininkas Ernestas Parulskis⁷, kalbėdamas apie meno rinką, metaforiškai ją gretino su nekilojamojo turto rinka. Ekspertas vaizdžiai pasakojo, kaip kuriama meno objektų istorija – užtenka vieno kritiko (atsitiktinio ar ne)

vertinimo, įvardijimo, ir kūrinys imamas eksponuoti pagrindinėje parodų salėje, greta pripažintųjų meno vertybių. Net klaidingai nustatytos ir dėl to atšauktos kūrinio autorystės atveju objektas jau niekada nebus eilinis, žinoma, tai lems ir aukštesnę jo kainą, pranoksiančią žymaus menininko menkliau vertinamo darbo kainą.

Meno samprata šiandien yra (pernelyg) liberaliai suprantama, pliurali. Auditorijos – skirtingų visuomenės sluoksnių atstovų – dėmesį ir kūrinio vertinimą dažnai lemia autoriaus pavardė – ženklas, keliantis kokybės, vertės lūkestį, lemiantis išankstinį ir (ar) netgi atlaidesnį, palankesnį vertinimą, jis angažuotas ankstesnių menininko darbų. Kokius, Jūsų manymu, meno (šiuolaikinio) estetiškos vertės ženklus galima užčiuopti šiandien?

Galvodama apie parodų lankymą, sakyčiau, kad pas mus viskas gal ir gerai. Nei Šiuolaikinio meno centras, nei Nacionalinė dailės galerija turbūt nebus toks prekės ženklas, koks yra Pompidou Paryžiuje arba Tate Londone. Taigi manyčiau, kad turėtų ateiti daugiau žmonių, kuriems įdomu, kadangi tai dar nėra toks prekinis ženklas, kurį žmonės žino, kaip *must be done* – tarkim, Mona Liza, kurią turi pamatyti, kitaip nebūsi buvęs Paryžiuje. Ir mes galime pasidžiaugti, jog tai nėra prekės ženklas, kur žmonės eina todėl, kad reikia nueiti. Vilniuje mes neturime, ir neaišku, ar turėsime tokių galerijų ar muziejų.

Paprastai daugiausia kalbama, kaip vertintojai vertina, kaip kolekcininkai renkasi, bet menininkai irgi patys dalyvau-

ja meno pasaulio rinkodaroje. Vieni sąmoningai labai intensyviai tuo užsiima, kiti mažiau. Bet pastebimi tokie reiškiniai. Menininkas dalyvauja grupinėje parodoje ir, dalydamasis informacija apie renginį *facebooke*, mini pavardes tikrai tų menininkų, kurie yra garsesni už jį, nes tai kelia jo prestižą. Taip pat, kai į Vilnių atvažiuoja koks svarbesnis kritikas, kuratorius ar menininkas, stengiamasi būtinai pasikalbėti, būti pamatytam. Ir visai ne dėl to, kad ta atvykusi asmenybė pačiam menininkui būtų svarbi, o kad jį sužinotų apie jį. Mane asmeniškai tas karjerizmas erzina. Bet, kita vertus, svarbu pasakyti, nematau, jog reikėtų supriešinti, kad būtinai tas menininkas, kuris labai intensyviai, desperatiškai siekia karjeros, yra prastas kūrėjas. Jis tikrai gali būti labai įdomus. Ir tikrai labai dažnai menininkai, daug atiduodami savęs kūrybai, dirbdami išties preciziškai ir kokybiškai, taip pat skiria daug dėmesio komunikacijai, kuri gal, žvelgiant iš šalies, gali atrodyti ir nelabai etiška, nelabai graži, gal kai kuriais atžvilgiais desperatiška. Vienam gal tai nėra svarbu, asmeniškai tiesiog nepriimtina, o kitam – kitaip. Nereikia priešpriešos, tai lygiagretūs dalykai: vieni kūrėjai renkasi vienas strategijas, kiti – kitas.

Žvelgdama iš savo asmeninės perspektyvos, matau menininkų pasaulyje susidarančių salų, grupių, kuriose jie vieni kitiems reiškia simpatijas, antipatijas, problematiką. Dažnai girdžiu menininkų bendruomenėje sakant, jog tas menininkas save visur „kiša“ ir koks jis „blogas“, nemalonus... Tačiau reikia suvokti, kad viešoji raiška nekeičia jo kaip menininko vertės.

Aiščio Žalnos disertacijos „Visuomenės sveikatos mokslo raida Stepono Batoro universiteto Medicinos fakultete ir visuomenės sveikatos būklė Vilniaus krašte 1919–1939 m.“ pristatymo parodoje „Miesto gamta: pradendant Vilniumi“ fragmentas. Fotografas – Vitalij ČERVIAKOV

Grižtant prie minties apie prekinis ženklus, kodėl, Jūsų manymu, neturime muziejų, galerijų, galinčių tapti prekės ženklu?

Manau, dėl labai paprastos priežasties – jeigu Nacionalinė dailės galerija finansiškai galėtų kasmet atsivežti Vincento Van Gogho, Pablo Picasso, Salvadoro Dalí originalus, ji galėtų tapti prekės ženklu. Tai akivaizdžiai parodė minėta Dalí ir Picasso paroda, į kurią žmonės ėjo, driekėsi eilės. Kai yra žinomi vardai, tai ir ateinama. Kiek panaši pas mus buvo Šarūno Saukos paroda. Tikrai plūdo minios, ir mes susidūrėme su problemom, kurios iki tol nebuvo iškilusios, vien dėl žmonių srauto. Taigi galbūt Šarūnas Sauka yra tai, ką galėtume pavadinti tam tikru prekiniu ženklu. Nors, aišku, galima kalbėti ir apie tai, kad jis yra suprantamas ir patrauklus žmonėms labiau negu kurie nors kiti menininkai.

Bet tai nebuvo pirmoji Šarūno Saukos paroda, ji tik didesnė. Edmundo Armoškos galerijoje Saukos darbų anksčiau eksponuota, tačiau tokie dideli srautai nesusirinko. Aišku, ten salė mažesnė. Nenorėčiau pernelyg plėtoti Šarūno Saukos temos, nes tikrai nemažai rašyta, tik pastebėsiu, kad nereikėtų visko priskirti vien vardui. Susideda keli veiksniai: Nacionalinė dailės galerija, kaip gražus pastatas, graži erdvė, ir dar Šarūnas Sauka. Taip susikuria fenomenas ir atsiranda trauka.

PASIRENGIMAS IR PAJAUTIMAS

Kiek, Jūsų nuomone, šiandienos žmogus, konkrečiai lietuvis, pasirengęs (!), nusiteikęs sutikti meną, jį aiškintis? Ar išvis linkęs aiškintis, gilintis, bandyti suvokti, ar ribojasi kategorija gražu–negražu?

Galvojant apie pasirengimą, pirma mintis – edukacija. Pati ekskursijų vedu ne per daugiausia, kaip kuratorė dažniausiai svarbesniems asmenims, meno lauko dalyviams, tad su ne profesinio rato žmonėmis, paprasta publika mažai susiduriu. Tačiau dirbu su kolegomis, kurie veda ekskursijas vaikams, suaugusiesiems, ir man iš tiesų liūdna žinoti, jog, jų patyrimu, mokytojui, atvedus klasę, vis dar svarbiausia, kad vaikai stovėtų ramiai, tylėtų ir netrukdytų kalbėti ekskursijos vadovui. Ar jie girdi, ar negirdi – tai jau mažiau svarbu, svarbiausia, kad netrukdytų, nors jie stovi į lubas žvalgydamiesi, ir tiek.

To pasirengimo gal net nereikia. Nebūtina, kad vaikai ateitų jau žinodami, kas yra tapyba, grafika ir t. t. Kol kas mokyklose gajus minėtas požiūris: nesvarbu, vaikams įdomu ar ne, jie turi tik netrukdyti. Labai dažnai edukatoriai pasiūlo vaikams laisvesnį požiūrį, ir štai mokytojai sutrinka... Pasirengimas turėtų būti ne bagažas, mes tų bagažų turim įvairių, svarbu, kad vaikas įsitrauktų.

Man kartą teko vesti ekskursiją vaikams iš privačios mokyklos, ir buvo įdomu susidurti su visai kitokiu požiūriu. Nevertindama, gerai ar blogai, tiesiog sakau – tai buvo visai kitokia sistema. Atėjo 10–11 klasių mokiniai – ir jeigu jiems buvo neįdomu, tai jie ir nesiklausė, tiesiog vaikštinėjo erdvėje, nebūdami ta „besimeldžiančiųjų grupe“. O jeigu koks dalykas, elementas sudomino, jie iš karto priėjo, ėmė klausinėti, kalbėtis, diskutuoti.

Tikrai nebūtina, kad tas vaikas viską išklaustytų ir taptų žinių sakvojažu. Jeigu nors vienas ar keletas dalykų sudomino –

jau gerai. Tad svarbu, kad edukatoriai kalbėtųsi, kad aplinka išgirstų vaiko, žmogaus nuomonę, požiūrį, vertinimą. Kalbant apie pasirengimą, reikšmingas ruošiančiųjų nusiteikimas, santykis. Tai yra sudėtinga. Aš pati atsivežiau savo vienuolikos metų dukterėčią ir jutau, kad man tikrai nėra paprasta, turiu galvoti, klausiti, kas ir ar iš viso jai kas nors įdomu, – bandyti. Dviese praėjome, bet ir dabar nesu tikra, ar gerai jai pristačiau tą parodą...

„Menas nuvalo sieloje nusėdusias kasdienybės dulkes“, – teigė Pablas Picassas⁸, tačiau neretai tenka girdėti sakant: „Nesuprantu šiuolaikinio meno“. Teiginį mąstant ispanų dailininko ištarties akivaizdoje: „Kodėl dvi spalvos, viena šalia kitos, dainuoja? Ar kas gali tai paaiškinti? Ne.“ – menas primamas intuityviai, jis man kalba, mane jaudina, žavi, traukia arba ne, ir jokie aiškinimai neturi prasmės, jie nekeičia (negali pakeisti) mano asmeninio santykio (o gal vis dėlto gali?). Laikantis Picasso minties padiktuotos pozicijos, teirautinasi, kokio laikotarpio, stiliaus, žanro dailės kūriniai priimtinausi, artimiausi šiuolaikiniam meno suvokėjui – vyresniosios, jaunesniosios kartos atstovui.

Vėlgi pasidalysiu asmenine patirtimi. Paprastai dailės istorija įsivaizduojama kaip linija, kaip tam tikras naratyvas. Ir, tarkim, vieni žmonės vertina realistinį meną, o impresionizmas jiems jau yra degradacija; kiti grožisi ekspresionizmu ir gal abstrakčiuoju ekspresionizmu, bet konceptualusis menas – apskritai net ne menas, nes jame nėra grožio. Mano akimis, ta linijinė idėja ne visada tinka.

Pavyzdžiui, vienai žiūrovei, gal šešiasdešimties metų, abstraktus menas, abstraktus ekspresionizmas nieko nesako, jos žodžiais, čia ji nieko nesupranta, bet postmodernūs kūriniai, videoinstaliacijos, tarkim, Jurgos Barilaitės, Eglės Rakauskaitės darbai, kuriose mato moters kūną, leidžia identifikuotis ir ją paveikia. Taigi žmogus, net ir nežinantis itin tiksliai, nuosekliai dailės istorijos, visų jos dalyvių – Caravaggio, Monet, Cézanne'o ir t. t., pasirenka neseniai sukurtą meną, tarkim, 1990-ųjų ar 2000-ųjų, ir priima jį, o, tarkim, 1950-ųjų esti nepriimtinas.

Reikia suprasti, kad nėra taip, jog kuo žmogus labiau išsilavinęs, tuo jis šiuolaikiškesnį meną priima. Skirtingus žmones, ypač jeigu jie neprofesionalai, bet taip pat ir profesionalus, gali sudominti skirtingi meno kūriniai. Ir mes neturėtume kaip nors versti. Aš tikiu, jog, kaip yra akustinė klausia, taip yra „vizuali klausia“; tad, jeigu žmogaus nelabai stipri vizuali klausia, mes tikrai neturėtume prievartauti: „Tu čia dabar galvok, galvok ir suprask“. Gal jam savaime priimtina postmodernusis menas, šiuolaikiniai ar istoriniai kūriniai, ir gerai, kai žmogus gali atsirinkti, kas jam įdomu.

Nacionalinėje dailės galerijoje veikė paroda „Miesto gamta: pradendant Vilniumi“, kurios tikslas – praplėsti auditoriją, kad neitų vien tik tie, kurie paprastai eina. Parodą sudarė dvi dalys. Vienoje eksponuoti penki nauji darbai, kuriuos sukūrė menininkai bendradarbiaudami su mokslininkais; kitoje – specialiai parodai parengti mokslinių tyrimų, atliktų kūrybišku principu, pristatymai, dalyvaujant studentams, savanoriams. Ir, pavyzdžiui, dviejų jauno amžiaus gamtos mokslų srities atstovų nuomonės išsiskyrė. Vienas teigė, kad jam vis dėlto

labiausiai patikę meno kūriniai, o moksliniai darbai mažiau, nes mokslo kalbą ir taip pakankamai gerai žinaš, tad jį mažiau nustebino, o meno kūriniai jį įkvėpė. Kita mokslininkė sakė priešingai: kūrybiškai pristatyti moksliniai darbai buvo tikrai įdomūs, o meno kūriniai paliko mažesnę įspūdį, dėl jų abejojo. Taigi tos pačios „žmonių kastos“, to paties socialinio rato, galų gale to paties amžiaus, išsilavinimo žmonių požiūriai skiriasi.

MENAS SOCIALINIO LAUKO KONTEKSTE

Jums pačiai pastaruoju metu koks menas yra įdomiausias?

Lengviausia būtų kalbėti minėtos parodos – projekto „Miesto gamta: pradedant Vilniumi“ kontekste. Man pastaruojau metu didžiausia vertybė – kuri tikrai nėra naujiena, apie tai kalbama jau seniai, Nomeda su Gediminu Urbonai taip dirba – bandyti išeiti iš to uždaro meno lauko, kaip minėtu atveju bendradarbiauome su mokslininkais; matyti kitus žiūros taškus; plėsti profesionalų, specialistų ratą.

Turiu omenyje tai, kad su menininkais bendradarbiauti tikrai įdomu, bet šiuolaikinis menas taip pat yra tam tikras ratas. Tu, galėdamas kalbėtis su šiuolaikiniais menininkais iš kitų žemynų, iš kitos pasaulio pusės – viso pasaulio, bendrą kalbą su jais daug lengviau randi negu su gretimo buto kaimynu. Tai irgi savotiškas ratas, ne geografinis, bet ganėtinai uždaras, kuriame veikia tie patys mąstymo būdai, strategijos.

Bet, aišku, išėjimas iš meno lauko irgi yra ta pati šiuolaikinio meno strategija. Kalbėdama apie tai, aš dubliuoju tą šiuolaikiniam mene dažnai sakomą mintį, kad bendradarbiauimas yra vertybė, kad išėjimas – vertybė. Vakarų Europoje apie tai kalbama jau nuo septintojo–aštuntojo dešimtmečių. Ir nors apie tai kalbama, mano nuomone, uždaro išlieka vis dar daug. Išeiti yra sudėtinga. Kai nusprendi, kad dirbsi su bendruomene, o ta bendruomenė eina visai kita kryptimi nei tu, tiek struktūriškai, tiek idėjiškai – skirtingai negu tu įsivaizduoja, kas yra pozityvu. Pradedi bendrauti su bendruomenės lyderiu, ir jisai sako: „Aš savo bendruomenėje esu kaip Putinas“, – tarsi juokauja, bet yra ir tiesos. Taigi išėjai iš to meno lauko ir susidūrei su vertybėmis, kurios tavo ankstesnėje aplinkoje buvo nevertybės. Ir kaip tu dirbi su tuo, kaip vertini – ar sakai: „Ai, jis Putinas, ir viskas, ką galima su juo padaryti? Reikia pagerinti situaciją, o į jį nekreipti dėmesio“ – ar bandai iš to kažką gauti, bendradarbiauti. Kai išeini iš uždaro lauko, yra svarbu ne tik pasidomėti tais kitais žmonėmis, bet ir pabandyti suvokti, perprasti strategiją, kuri tau iš tikrųjų gali atrodyti svetima ir nelabai priimtina, pirmas įspūdis – „Man tai nepatinka, noriu nuo to atsiriboti“. Iš tiesų susiduri su daug išbandymų išeidamas iš to uždaro meno lauko. Ta idėja nėra nauja, bet, manau, vis dar kelia iššūkius.

José Ortega y Gasset akcentavo⁹: naujasis menas skirtas rinkinei apdovanotųjų mažumai, gebantiems jį suprasti, o ne masėms. Gebėjimas suprasti – apdovanotųjų privilegija, išskirianti juos iš masės, daugumos negebančiųjų. Anot Jerome'o Stolnitzo¹⁰, jeigu mėgėjai žodžiais išreikštų savo požiūrį į kūrinį, išryškėtų trūkumai – daugelio ypatybių nematymas, negebėjimas suvokti estetinio reikšmingumo, požiūrio, vertinimo lėkštumas, paviršutiniškumas. Visa tai gali sugestijuoti griežtą neigiamą sprendinį, prieštaraujantį jautraus, išsilavinusio

vertintojo sprendiniui. Kalbant apie šiuolaikinį meno patyrėją, suvokėją – kiek jis linkęs reikšti asmeninę nuomonę, vertinti? Ar neatrodo, jog neretai bijoma reikšti poziciją, iš anksto nežinant meno žinovų vertinimo, nes gali suklysti? Gal kaip tik priešingai – esame aktyviai nuomonę reiškiantis visuomenė, kartais net pernelyg kritiška?

Kaip klausime teigiate, kad bijoma išreikšti nuomonę ar pernelyg kritiškai vertinama, aš manau, jog tai – dvi medalio pusės. Ir, sakyčiau, tai ne tik šiuolaikinio meno problema. Dabar, kai įvyko „Brexitas“ ir kai išrinktas Donaldas Trumpas, ir t. t., staiga visi žmonės: „Kaip čia gali būti?“, „Trumpas – baisu!“, „‘Brexitas’ – baisu!“ Kai pradedi analizuoti, įsitikini: gerai, neturiu nė vieno draugo, kuris būtų už „Brexitą“, neturiu nė vieno pažįstamo, kuris būtų už Trumpą; tada pamatai, kaip visuomenėje atsiranda tie „burbulai“, vieni su kitais nesusiję. Aš manau, kad tas pat veikia ir šiuolaikiniam mene. Dažnai žmonės galbūt jaučiasi atstumti, tarkim, tas pats vaikas, kuriam vaikystėje pasakė: „Tu nemoki piešti“ arba „Tu nemoki rašyti, tau du iš literatūros“. Nuo to laiko jis tapo atstumtas – „Tu čia nieko nežinai! Tu balsuoji už Trumpą. Tu esi kvailys, tad ir tylėk! Tu esi piktas, ir tau kalbėt negalima!“ Ir toks žmogus arba tyli, arba sako: „Viskas yra šūdas!“

Svarbu, kad žmogus neįstatytų savęs į tokias pozicijas: arba aš protingas ir viską suprantu, arba aš nesuprantu visiška nieko; svarbiausia, kad būtų atviras ir nebijotų nesuprasti, pasirodyti kvailas – ne tai esmė! Ateini atviras, – patiri malonumą, nepatiri, – na ir nieko tokio, kad nepatiri. Nereikia to įsitempimo – gudrus ar negudrus aš, suprantu–nesuprantu. Mano galva, tai reikia suvokti.

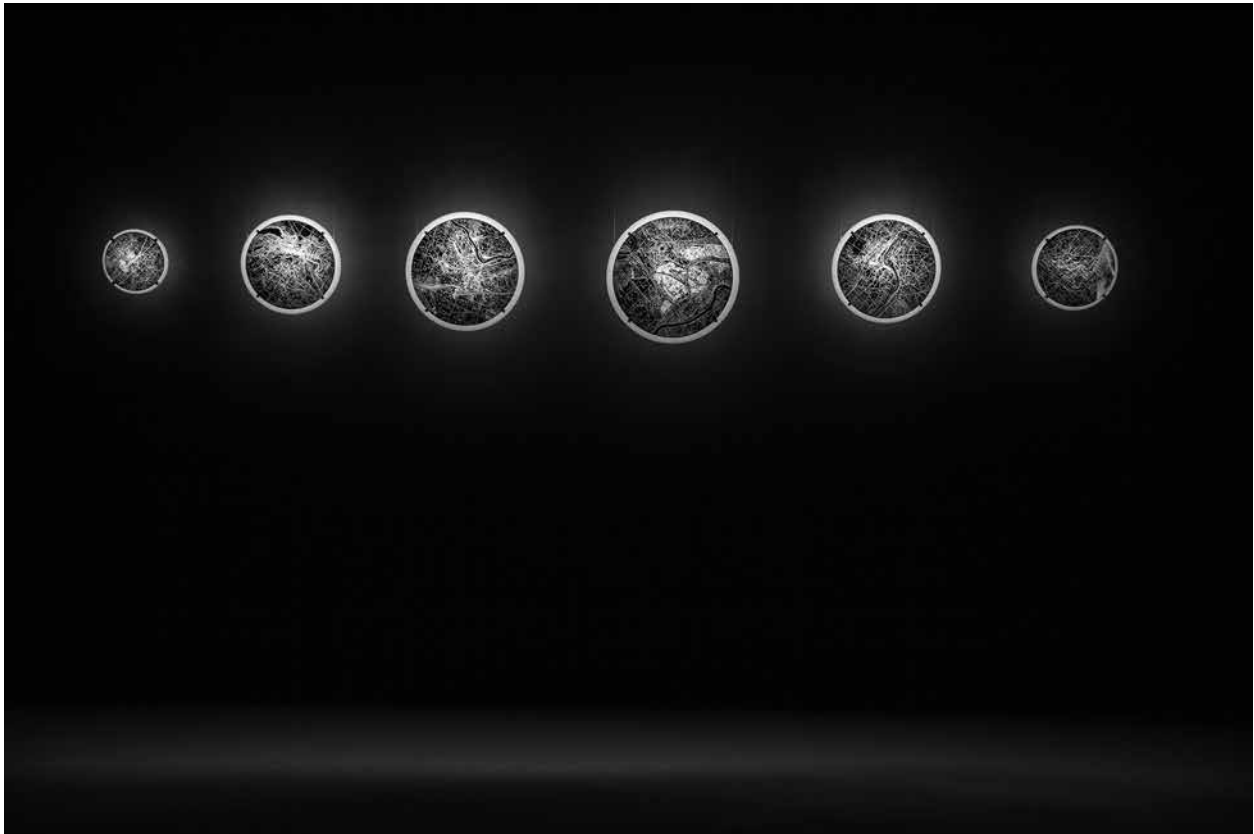
Aišku, mūsų visuomenė keičiasi. Džiaugiuosi, kad Šiuolaikinio meno centre ilgą laiką nebuvo, o dabar veikia edukacinė programa. Svarbu žmones priartinti, kad jie nesijustų patekę į uždara ratą.

TARP UŽSIENIO IR LIETUVOS

Kaip nusakytumėte požiūrį į lietuvių dailę: ar žinoma, vertinama, ar daugiau dėmesio skiriama užsienio menininkų darbams? Ar užsienio kilmė traktuojama kaip kokybės, vertės argumentas?

Šiuo atveju man labai sunku atsiriboti nuo savo pozicijos ir nuo savo institucijos, tad ir nedarysiu to. Nacionalinėje dailės galerijoje esu iš tų kuratorių, kurie daugiau dirba su užsienio daile. Rengdami projektus mes praktiškai visada inkorporuojame ir lietuvišką meną, kad jis atsirastų platesniame užsienio kontekste. Man tai yra vertybė, kad randi menininkų, kurių pozicija artima tavo lokaliai kontekstui, kad gali pamatyti lokaliai scenos sąsajas su tolimesnio konteksto menininkais. Tai vienas dalykas. Kitas dalykas, žiūrint iš ekonominės, biurokratinės perspektyvos, yra tas, jog ta pati Nacionalinė dailės galerija tikrai rengtų daugiau užsienio menininkų parodų, tačiau biudžetas riboja, tad organizuoti vietos menininkų parodas dažnai yra tiesiog paprasčiau, nes gali tai sau leisti.

Jeigu galėtume atvežti užsienio menininką, ką norėtumėte pristatyti, drįstant galvoti be jokių ribų?

Kuai SHEN. Termotaksis. 2017. Skruzdėlynas technologijomis stebimame terariume, video, garsas, skenuojančiu elektronų mikroskopu užfiksuotų vaizdų skaitmeniniai atspaudai, lazeriu graviruoti chromo diskai. Autoriaus nuosavybė. Paroda „Miesto gamta: pradedant Vilniumi“ Nacionalinėje dailės galerijoje. Fotografas – Vitalij ČERVIKOV

Šiuo metu esu paradoksioje situacijoje. Kai pradėjau dirbti Nacionalinėje dailės galerijoje 2007–2008 metais, labai norėjau atvežti iškiliausius menininkus, kad vietinė publika galėtų su jais susipažinti. Meno profesionalams tie menininkai nebūtų naujovė, jie matyti parodose užsienyje, bienalėse, tačiau vietinei auditorijai, kuri nevažiuoja į meno renginius užsienyje, būtų kažkas... Tad pirmos parodos, su kuriomis aš dirbau Nacionalinėje dailės galerijoje, pavyzdžiui, videomeno parodose, mes įtraukėme tokius garsius vardus kaip Bill Viola ar Aernout Mikas. Pastarasis, beje, prieš tai buvo Šiuolaikinio meno centre, bet, be abejo, tai – didelis vardas. Videomeno peržiūroje Nacionalinės dailės galerijos auditorijoje buvo ir Jesperis Justas, ir tikrai nemažai kitų, žinomų ne tiek dėl to vadinamojo prekės ženklo, bet pripažįstamų meno profesionalų rate, norint, kad Lietuvoje ir paprasti žmonės galėtų pamatyti tuos svarbiausius menininkus.

O dabar aš tarsi perėjau į tą etapą, kai norisi pačiam atrasti menininkų, kurių iki tol nežinojai, ir daugiausia tai yra ne tokie žinomi pasauliniu mastu, dažnai tai jaunesni kūrėjai. Tarkim, 2012 metais Kasselio bienalėje aš pamačiau Kaderą Attia, naują menininką, kuris man iš visos bienalės paliko didžiausią įspūdį.

Į minėtą parodą „Miesto gamta: pradedant Vilniumi“ mes pasikvietėme Kaderą Attia, ir jis bendradarbiaudamas su kitomis institucijomis sukūrė naują darbą – „Atspindėti atmintį“.

Jo premjera įvyko spalį Pompidou muziejuje, premjera Lietuvoje – pas mus vasarį. Šis menininkas paliko didžiulį įspūdį.

Šiuo metu gal ne atskiri menininkai, o tam tikros temos labiau domina. Atidarytos parodos „Miesto gamta: pradedant Vilniumi“ kontekste sakyčiau, jog man įdomus ekologinės politikos klausimas. Bet ne tuo įprastu aspektu, kai sudaromas dvilypumas: žmonės, kurie teršia gamtą, ir žmonės, kurie saugo gamtą. Mane labiau domina etikos klausimai pačios ideologijos viduje. Tarkim, su invaziniais gyvūnais, kurie, sakome, yra naikintini, nes mes juos atvežėme, o jie veikia ekosistemą – ji tampa kitokia. Čia išvelgiu vertybių tinklą, kurį verta apmąstyti. Jeigu pradedi galvoti įvairiapusiškai, tai ir į bioįvairovę gali pasižiūrėti kaip į rinkos įvairovę. Man regis, politikoje gamtos atžvilgiu yra klausimų, kurie iš tiesų daug kontraversiškesni, negu atrodo iš pirmo žvilgsnio. Įdomu analizuoti etiką – kiek skiriasi ta, kurią taikome žmonijos viduje, ir ta, kuri susijusi su gyvūnija. Aš nesu iš tų žmonių, kurie tiesiai sako: „taip mes turim daryt; taip neturim daryt“ – arba nusprendžia, ką mes turim saugoti, ko nesaugoti. Tiesiog įdomu kvestionuoti dalykus. Vienas jų – kaip įsivaizduojame, kas ir kokie yra tie invaziniai organizmai, kaip ilginiui jie tampa įrankiu.

Invazinius organizmus apibrėžiame kaip svetimžemių augalą ar gyvūną, kuris radikaliai keičia ekosistemą, dėl kurio nyksta kitos rūšys. Nors pati idėja atsirado maždaug prieš 70

metų, apie šeštąjį dešimtmetį, ji tik visai neseniai pasiekė politinį lygmenį. Per pastaruosius dvidešimt metų ir Europos Sąjungos mastu, ir Lietuvoje priimti įstatymai, apibrėžiantys, kas yra tie invaziniai augalai ir invaziniai gyvūnai. Kai pradėti žiūrėti jau ne į mokslinius straipsnius, bet kaip tai apibrėžiama ir pritaikoma politikoje – darosi įdomu.

Tarkim, Lietuvoje invaziniai gyvūnai apibrėžiami kaip svetimžemiai organizmai, kurie ne tik keičia ekosistemą, yra jai pavojingi, bet ir turi įtakos žmogaus sveikatai, jo ekonominei būklei. Kaip sudaromi invazinių gyvūnų sąrašai, viešoje erdvėje paaiškinimų nelabai gali rasti. Sakysim, kokioms svarbos ekonominiai interesai, o kokioms – ta ideologinė pusė, jog mes turime naikinti tą augalą arba tą gyvūną, nes jis kelia grėsmę ekosistemai.

Vienas akivaizdžiausių pavyzdžių – pilkoji žiurkė, kuri į Lietuvą atkeliavo praėjusiam šimtmečiuje. Paprastai ji gyvena tik miestuose. Tai leidžia kelti klausimą, kokiai ekosistemai pilkoji žiurkė kelia grėsmę, juk ji gyvena tik miestuose. Be to, gyvena ne kokiuose parkuose, o pastatuose, tad kokias ekosistemas mes saugome savo namuose ir fabrikuose? Aš nesakau, kad žiurkėms nieko nedarykime, ir tegul jos viską sugriaužia. Esmė – kas slypi tokioje ideologijoje, kam ji taikoma. Juk galima paprasčiausiai pasakyti, kad tai yra kenkėjai, kurie daro žalą žmogui, jo ekonominei gerovei. Pasitelkiami terminai, kurie yra švelnesni – kad būtų galima amortizuoti, sustabdyti „žaliuosius“, jeigu jie mažiau susipažinę su situacija. Taigi mane domina žmogaus santykis su kitomis gamtos dalimis, kaip tai yra apibrėžiama politikoje ir kokie atsiranda paradoksai.

Ši tema nėra unikali ar kokia naujovė. Tiesą sakant, ja susidomėjau jau šiek tiek anksčiau. Berlyne prieš keletą metų vyko Antropoceno projektas¹¹, kuriame rengtos parodos, menininkai, mokslininkai teoretikai skaitė paskaitas žmogaus santykio su gamta tematika, siekdami pasakyti, kad žmogus yra ekosistemos dalis ir mes negalime, neturime atskirti jo nuo gamtos. Taigi Antropocenas, panašiai kaip ir postinternetinis menas, tapo apibrėžta susidomėjimo kryptimi. Projektas Berlyne, vykęs kelerius metus, baigėsi, tačiau šia kryptimi besidominčiųjų meno lauke daugybė. Tikrai nebūtina kasmet ieškoti naujos temos, galima plėtoti jau atrastąsias.

Galvodami apie meno potyrį kaip labai asmenišką ir unikalią patirtį, pasidalinkite Jūsų stipriausiu meniniu išgyvenimu.

Pirma šovusi į galvą mintis, kai būdama studentė lankiausi Joano Miró muziejuje Barselonoje, – ten buvo eksponuojami vėlyvieji šio menininko kūriniai. Nebūtina sakyti, kas juose vaizduojama, bet didelio formato darbuose svarbi juoda spalva. Man kažką „apvertė smegenyse“ tai, kad juoda spalva, kurią mes paprastai suvokiame kaip niūrumo ir gedulo simbolį, tuose kūriniuose buvo labai pozityvios energijos plūpsnis. Tą energijos srautą galėčiau palyginti su Pakistano dainininkės Abid Parveen dainavimu.

Kai suvoki, kad meno kūrinys tavo įprastus potyrius apverčia aukštyn kojom, kai supranti, kad tai, kas juoda, tapo balta, kad kažkas gali veikti radikaliai skirtingai, negu tu įsivaizdavai ar tavo kultūroje buvo interpretuojama, tai leidžia

suvokti, jog ir gyvenime gali iš visai netikėtos situacijos gauti didžiulę naudą, vertę. Ne taip svarbūs patys kūriniai, jie vėliau gal tampa net nebeaktualūs, ir turbūt potyrio, tokio paties, nebegalėčiau antrą kartą pajusti. Dažnai eini pamatyti tos vietos ar to paveikslo, kažkada sukretusio savo įspūdžiu, o antrą kartą nebesupranti, kas tave taip sužavėjo. Tai yra unikalus dalykas. Jie niekad nebeprisikartoja. Potyris yra potyris...

Jums – geras konkretus meno kūrinys „...“. Pirmoji mintis; aspektas, lėmęs pasirinkimą.

Prisimenu, kai bėgiodama palei Nerį pamačiau kažkokį keistą daiktą. Tada nesupratau, jog tai meno kūrinys, bet tas daiktas mane labai sužavėjo. Pasirodo, tai buvo Roberto Antinio „Puskalnis“, ten netoliese yra „Krantinės arka“. Aš žinojau, kad yra Antinis, (Mindaugas – E. B.) Navakas ir Urbanavičius (Vladas – E. B.), bet kas tiksliai yra būtent Antinio – nežinojau. Yra labai šaunu, kai visų pirma susižavi ne kaip meno kūrinium – tiesiog pajunti labai gerą potyrį ir tik tada supranti, jog tai gal netgi meno kūrinys. Taigi pirma patiri, o tada supranti. Tai yra vertybė – ne kažko laukti, tikėtis ir ieškoti, o tiesiog atsitiktinai susidurti ir – patirti.

Dėkoju už pokalbį.

Elvina BAUŽAITĖ

¹ Artūras SPRAUNIS. Štai ir jis, milijardinis Nobelio literatūros premijos laureatas... // Kultūros barai, Nr. 9. – Vilnius: VŠĮ „Kultūros barai“ leidykla, 2015, p. 23.

² Domyka NAVICKAITĖ. Pablo Picasso išmintis // bernardinai.lt, 2015 (žiūrėta 2017, balandžio 28). Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2015-10-25-pablo-picasso-ismintis/136524>

³ Antanas KATALYNAS. Estetika – XX amžius: problemos, teorinės kryptys, konfrontacijos / Sudarė Antanas Katalynas, t. I. – Vilnius: Mintis, 2009, p. 86–87, 197, 202.

⁴ Domyka NAVICKAITĖ. Min. str.

⁵ Ieva REKŠTYTĖ. Pragaištingas malonumas. IQ, 2015 (žiūrėta 2017, balandžio 28). Prieiga per internetą: <http://iq.lt/kultura/pragmatiskas-malonus>

⁶ Jolanta KRYŽEVIČIENĖ. Naktinis ekspresas (televizijos laida). – LRT, 2015 (žiūrėta 2017, balandžio 28). Prieiga per internetą: http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/85721/naktinis_ekspresas#wowzaplstart=0&wowzaplstart=1760000

⁷ Jolanta KRYŽEVIČIENĖ. Naktinis ekspresas (televizijos laida). – LRT, 2014 (žiūrėta 2017, balandžio 28). Prieiga per internetą: http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/50323/naktinis_ekspresas#wowzaplstart=0&wowzaplstart=1806000

⁸ Domyka NAVICKAITĖ. Min. str.

⁹ José ORTEGA y GASSET. Meno dehumanizavimas. Mūsų laikų tema ir kitos esė / Sudarė Antanas Andrijauskas. – Vilnius: Vaga, 1999, p. 474.

¹⁰ Antanas KATALYNAS. Min. leid., p. 152.

¹¹ The Anthropocene project. The Hous der Kulturen der Welt (žiūrėta 2017, balandžio 28). Prieiga per internetą: http://hk.de/en/programm/projekte/2014/anthropozaen/anthropozaen_2013_2014.php